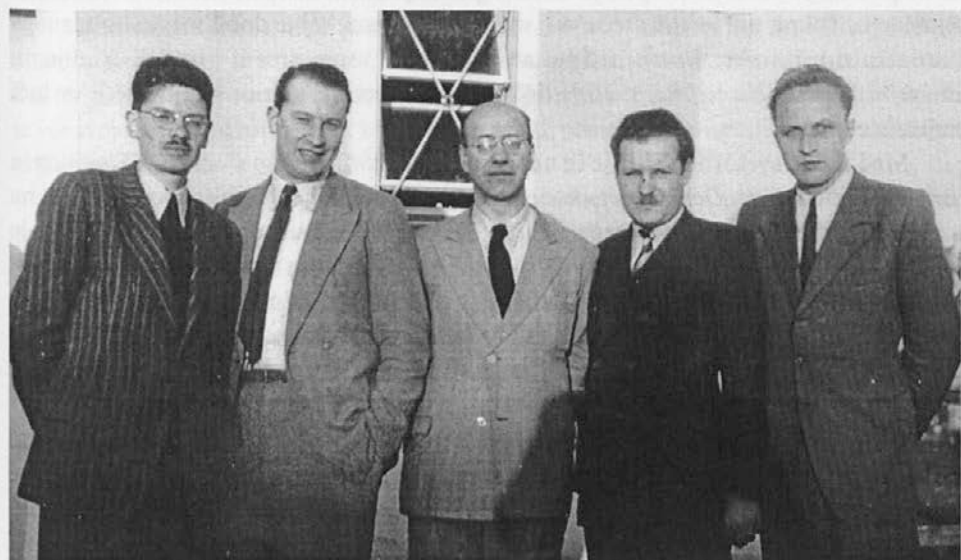

STOLETNICA ROJSTVA DR. TINETA DEBELJAKA (1903 - 1989)

Rozina Švent

Buenos Aires, ok. 1950. Od leve proti desni: prof. Karel Rakovec, Zorko Simčič, dr. Tine Debeljak, dr. Jože Krivec, dr. Stanko Kociper.

Predstaviti življenje in delo dr. Tineta Debeljaka - pesnika, pisatelja, esejista, prevajalca, literarnega kritika, urednika, kulturnega in političnega delavca... je več kot zahtevna naloga. In to vsaj iz dveh vzrokov: 1. zaradi izredno obsežnega ustvarjalnega opusa; 2. zaradi njegovega življenja in ustvarjanja "v dveh domovinah" – za preučevanje nam je za sedaj dostopen le manjši del njegove literarne zapuščine, večji del pa se nahaja pri njegovih otrocih v daljni Argentini.

Dr. Tine Debeljak se je rodil 27. 4. 1903 v Škofji Loki, kjer je obiskoval osnovno šolo, gimnazijo pa je obiskoval v Škofjih zavodih v Št. Vidu pri Ljubljani. Z učenjem v glavnem ni imel težav, kar nekajkrat pa je prišel v težave zaradi svojega svobodoljubnega razmišljanja in objavljanja mladostnih pesmi v ugledni reviji *Dom in svet*. Vodstvo zavoda je celo razmišljalo, da bi ga izključili, vendar so se zanj zavzeli nekateri njegovi profesorji. Po maturi se je vpisal na ljubljansko univerzo na študij slavistike, ki ga je končal leta 1927. Že v tem času je pisal in objavljal svojo poezijo v literarnih revijah (poleg *Doma in sveta* še v *Ljubljanski zvon*, *Mladiko*, *Mentor*, *Križ* itn.), pisal kratko prozo in se začel

ukvarjati tudi s prevajanjem slovanskih avtorjev (predvsem iz češčine, poljščine, ruščine). To znanje je še dodatno poglobil med svojima študijskima potovanjema v Prago in Krakov. Profesor dr. Ivan Prijatelj ga je med študijem vpeljal tudi v raziskovalno dejavnost, vendar ga je tok dogodkov nepričakovano odnesel v povsem druge vode. Prva redno zaposlitev, ki mu jo je uradno dodelila državna oblast, je bilo mesto profesorja na gimnaziji v Nikšiću (v začetku leta 1931). Velika oddaljenost od Ljubljane in od njenega kulturnega življenja in več zavrženih prošelj za premestitev v Slovenijo, so ga leta 1934 pripeljale do odločitve, da je samovoljno zapustil to delovno mesto in se vrnil v Ljubljano. Tokrat mu je bila sreča vsaj malo naklonjena, saj je dobil mesto kulturnega urednika pri časniku *Slovenec*. Spet se je lahko z vsem srcem posvetil študiju in raziskovalnemu delu in leta 1936 je doktoriral na temo "Reymontovi 'Kmetje' v luči književne kritike".

Med drugo svetovno vojno je še naprej opravljal svojo redno službo pri *Slovencu* in urejal literarno revijo *Dom in svet* – toda ob tem se je vse bolj tudi politično angažiral na strani nasprotnikov osvobodilnega gibanja. To njegovo kulturnopolitično delovanje je izhajalo iz njegovega prepričanja, da morajo tudi v kriznih časih literarni umetniki pisati in skrbeti za duševno hrano ljudi. To je bil zavesten odpor proti zapovedanemu "kulturnemu molku", ki ga je sprejela OF že leta 1941. Ob koncu vojne, maja 1945, se je sam odločil za odhod v begunstvo, najprej v Avstrijo in nato v Italijo, od tam pa je leta 1948 odpotoval v Argentino.

Nov začetek v tuji deželi je bil zanj izredno težak. Zaradi neznanja jezika je moral začeti kot slabo plačani fizični delavec kot pomivalec in pometač, in sčasoma napredoval "celo" do vratarja in uradnika. Za kulturnega delavca z doktoratom je bila to popolna strokovna degradacija. In temu boju za preživetje se je pridružilo še veliko hrepenenje po ženi in treh otrocih, ki so ostali v domovini. To stanje se je vsaj nekoliko ublažilo ob koncu leta 1954, ko se je družina znova združila, zato pa so se povečale skrbi, kako z eno plačo prehraniti svojo družino in ob tem pomagati tudi ženinim sorodnikom (Remčevim).

Toda na drugi strani, mu je to povsem nezahtevno službeno mesto (delo), dajalo dovolj možnosti za umetniško ustvarjanje in za aktivno društvenopolitično delovanje. Skoraj povsod je bil med pobudniki tamkajšnjega društvenega in kulturnega delovanja, najprej v *Društvu Slovencev*, od 1954 pri *Slovenski kulturni akciji* (najprej kot podpredsednik in od 1969–1979 kot predsednik). V času Debeljakovega predsedništva je pri SKA izšlo 40 knjig in pri veliki večini od njih je bil prav dr. T. Debeljak "glavni" (bodisi kot urednik ali avtor spremne študij pri Balantiču, Dolencu, Velikonji, Mouserju), nedvomno pa je bil pomemben tudi Debeljakov prispevek pri razrešitvi "krize SKA", ki bi skorajda uničila to pomembno kulturno organizacijo, ki še vedno obstaja in skrbi za izdajanje slovenske literature v zdomstvu. Ob vsem tem delu pa je še vedno našel dovolj časa tudi za pisanje "kulturnih pregledov/obzornikov" v časopis *Svobodna Slovenije* in v številne druge zdomske publikacije. Ker je precej njegovih člankov izšlo nepodpisanih (oz. pod psevdonomi) je danes težko z gotovostjo "prešteti" kako obsežna je njegova bibliografija člankov. Verjetno se celotna število giblje nekje med 1.500–2.000 članki.

Ta predpostavka izhaja iz dejstva, da je dr. T. Debeljak v času od 1920–1941 (do začetka vojne) objavil 474 člankov (od tega 88 pesmi), da jih je skoraj še enkrat toliko napisal med drugo svetovno vojno (1941–1945) in za obdobje 1945–1989, to je v 44-ih letih skoraj zagotovo še nadaljnjih 500–1.000 člankov.

Čeprav je bil vseskozi nekako omejen in vezan na argentinsko kulturno dogajanje je vseskozi pozorno spremljal tudi dogajanje v Sloveniji – seveda v okviru takratnih možnosti. Časopisi in knjige iz Slovenije so v Argentino prihajali z veliko časovno zamudo, ni bilo televizije in računalniških povezav in ljudje niso tako pogosto potovali preko oceana kot danes, toda vezi z domovino so vendarle bile! Prav dr. Debeljak je bil eden od tistih, ki se je zelo trudil, da bi bili kulturni stiki med domovino in zdomstvom kar najbolj redni in obojestransko koristni. Bil je eden redkih zdomskih ustvarjalcev, ki je vse svoje knjige takoj po izidu, kot obvezen izvod, poslal tudi v Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK).

Ves čas svojega begunstva in zdomstva je dr. Debeljak ohranjal tudi stike s številnimi predvojnimi znanci v Sloveniji o čemer nam zgovorno priča njegova bogata ohranjena korespondenca, ki jo hranijo njegovi otroci v Buenos Airesu. Prav ta korespondenca bo morda nekoč, ko bo dostopna tudi literarnim zgodovinarjem v Sloveniji, spremenila marsikatero sedaj veljavno trditev o kakšnem pesniku ali pisatelju. V Debeljakovi literarni zapuščini pa so ohranjena tudi številna še neobjavljena avtorjeva dela in med njegovim "uredniškim gradivom" tudi precej del drugih avtorjev (npr. Mauserja).

Pred točno 25-imi leti je dr. Tine Debeljak v Duhovnem življenju (št. 9, str. 529–531) napisal svoj "kulturni manifest": "Za (kulturno op. RŠ) rast iz močne tradicije našega naroda, priseljenega sem po l. 1948, smo odgovorni mi sami. To je: starši. Kako bomo dajali odgovor naši narodnosti vesti? Slomšku je bil tak odpad od jezika še smrtni greh, nam je zdaj – nekaterim – samo še sociološka nujnost. Smo pač oddaljeni od domovine morda za vedno in izgubljeni kot pesek v tujem morju. Toda nič zato: zdaj smo odkrili Slovenijo v svetu! Rastemo v novo slovensko etnično skupnost – zunaj Slovenije. Nič za to, če smo zemljepisno daleč od domovine: spričo komunikacijskih iznajdb razdalje ni več: hitreje kot nekoč iz Ljubljane na Dunaj se prileti danes iz Buenos Airesa v Ljubljano. Če ne telesno, smo lahko s pismom, knjigo, z melodijo na ploščah in z radiom v najtesnejših zvezah z njo. Nič zato, če živimo v kompaktnem tujem okolju, glavno je, da ostanemo 'živ ud' te slovenske skupnosti, ki povezuje duše. Kljub odprtju svetu na vse strani smo lahko slovenska družina in tako celica nove rasti. V tako slovensko družino nas je postavila usoda, ali po naše Bog, in mi nimamo pravice, da se svojevoljno izločimo iz nje brez škode za našo – duhovno podobo.

Slovenska povezanost se kaže najbolj v duhovnih stvareh. V kulturi. V jeziku, duhu in veri! V kulturnem ustvarjanju in v Cerkvi. Le kar bomo v kulturi ustvarili, ima trajno vrednost, in je naše. Gospodarski uspehi nam naj ohranijo to duhovno bogastvo. Le tako bomo rastli tudi v tujem svetu. K temu naj pomaga kulturni davek, ki nam ga sicer nihče ne predpisuje pod grožnjo kazni, temveč si ga nalagamo sami zaradi lastne potrebe. Bodimo člani naših društev, obiskujmo njih prireditve, naročajmo naše liste, podpirajmo slovensko petje, itd. itd.! In slovensko knjigo! Poudarjam: slovensko knjigo, ki nam jo

grozi uničiti gospodarska inflacija. /.../ Zato bodimo ustvarjalni v naši kulturnosti! Iz našega duha. Tako v povezovanju v organizirano skupnost po 'svoji podobi', po kulturi v duhu naše tradicije in našega zahodno evropskega krščanskega etosa, ki naj ga izžareva tudi naš tisk, naša knjiga, naša pesem, naš lik ... in naš ples ... naša kulturna prizadevanja. Zato plačujmo svoj prostovoljni kulturni davek z ljubeznijo, ne z nejevoljo, z zavestjo, da opravljamo dobro delo! Kakor kdo more: z novčičem uboge vdove, pa tudi z zlatniki... Socialni nauk Cerkve namreč celo nalaga kot dolžnost kristjanu: dajanje od odvišnjega bogastva potrebnim.

Na ta način bomo lahko ustvarjali pogoje za rast naše etnične skupnosti kot Slovenci v svetu, pa tudi krepili eno tistih bodočih komponent demokratičnega sožitja spet bogvekdaj skupnega narodovega sožitja v združeni in samostojni, svobodni Sloveniji doma in v svetu. /.../”

Te dr. Debeljakove “vizionarske besede” so se danes že deloma uresničile. Niso pa se mu uresničile hrepenече želje, da bi še kdaj videl svoj rojstni kraj, stisnil roko prijatelju in se zazrl v slovensko hribovito pokrajino – raj pod Triglavom.